

Sanöma uli tö pö ha sanöma töpö tute kalipalo wi ã tá

Brasilia hamö, **fevereiro** pilipoma naha, samakö kokamo kipili. **FUNASA** töpönö, **Ministerio da Saúde** töpönö ã töpö wösö kipili. Sutuupa, ãna **saúde** töpö kalipalo wi kua pia salo.

FUNASA töpönö **Governo** töpö sino hapaloma. **Organização indígena** töpönö, **lideranças indígenas** töpönö, **Governo** töpö nakama mamaki, töpö hapalo totio maaama. Töpö nako maiha tö hini puoma.

ãna **FUNASA** pata töpö kuu kipili. **Organizações indígenas** töpönö, **indigenistas** töpönö kalipalo toitami. Önö kutenö, ai pö kalipalo wi kupaso pia salo.

ãna töpö kuu kipili. Huki, **saúde** töpönö **FUNASA** ãa sãpale pia salo. ã ka pi tá naha **saúde** töpö kalipalo kõo pasio pia salo? ãna **FUNASA** töpö wösö pia salo. ã **FUNASA** töpö ã koami tá sua pia salo. ã **FUNASA** töpö amitosö sãmöpale kite. **URIHI** töpö amitosö maikite.

1967 inamatä na **FUNAI** kupasoma. Sanöma töpö uli naha **FUNAI** töpö kalipaloma mamaki lopeepi **FUNAI** töpö kõopo sinomoti ölöma.

1986 inamatä, I **Conferência Nacional de Saúde Indígena** kuoma. **Povos indígenas** töpönö, **Organizações** töpönö, **Governo** töpönö, ã töpö hapaloma. Winaha **saúde** töpö kalipalo wi winaha tä kua pia salo? **Distritos Sanitários Especiais Indígenas (DSEIs)** ã töpö kupasoma.

1991 inamatä na **saúde** indígena **FUNASA** töpö tölöma. Somi sai tä **DSY** töpö kupasoma.

1993 inamatä na **II Conferência Nacional de Saúde Indígena** kuo soatioma. ãnaha töpö hapalo kuu kipili. Waiha **Brasil** ã tö uli peu **DSEI** kupaso kitö! ãnaha töpö hapalo kuu kipili.

1994 inamatä na **saúde** töpö kalipalo wi **FUNAI** töpönö tä suakonöma. **Borrifação** tö naha **FUNASA** töpö kalipaloma, **entomologia** tö naha **FUNASA** töpö kalipaloma.

1999 inamatä na **saúde** kalipalo wi ã **FUNASA** töpönö ã töpö töa kotalöma. **Brasil** ã tö uli pewö 34 **DSEI** töpö kupasoma. **Organizações indígenas** ai **Organizações indigenistas** ã töpö pasiliakopalöma. Somi tä sai tö **URIHI** töpö kolo kalipalo kupasoma.

Wina pii kuu salo Governo töpö pii motipasoma? Distrito Sanitário Yanomami ãtä

FUNASA töpönö ai **funcionários** töpö nakama mamaki: "ma! Pelaö pasiwö! Sanöma tö a uli na samakö huu wani! Ñna töpö kuu kipili".

Somi sai tö, 6 pilipoma matalonö, kalipalo mapo sinomoma. 3 töpö naka pi kuama.

1994 inamatä na: 4 inamatä matalonö kalipalo mapo sinomoma.

1996 inamatä na **FUNASA** töpönö tiko **funcionários** töpö sailöma. Wina pii kuu salo? Ñ tö pö hai sitipankö ai pö opama.

1999 inamatä na 210 **funcionários** töpö kuoma. Mamaki, sanöma tö uli ha 30 **funcionários** töpö sino kalipalo sisaöma.

Sutupa, sateheepii sanöma töpö henehenemoopa. Sutuupa ha, peepi sanöma töpö kamakalimoma. Peepi. Sutupa, sateheepii sanöma töpö tokotokomoma. Peepi wasu wasu seleke kuoma. Sateheepii pata töpö, ulu töpö, nomasoma. Patasoma töpö nomanainasoma.

Organizações não-governamentais peepi Governo peepi naka noai
ĩ tō

10 inamatä noamökö kuoma. **ONG's** töpö pii honipoma. Önö kutenö, tiko tö uli hamö sitipanakö telöma. **CCPY** tili töpönö yanomami töpö peepi töpö pasilipoma. Yanomami töpö uli pö ha wöopa tuli noamama. Önö kutenö, Demini hamö, Toototopi hamö, Balawau hamö **saúde CCPY** tili töpö kalipalo wi ã tö kupasoma. Paapiu hamö **MDM** tili töpö kalipalo wi ã tö kupasoma. Missão Catrimani hamö tili töpö kalipalo wi ã tö kupasoma.

Saúde CCPY tili töpö toita kalipaloma. Kutenö, malaria tä mapasoma. Önö kuenö, yanomami töpö noma kõo maama.

210 **funcionários** töpö kuoma maaki, 30 **funcionários** töpö sino yanomami tö uli naha kalipaloma. Winiipii **funcionários** töpö kalipaloma kutenö, peepi sanöma töpö namapo sinomatima.

Pöpöna tö uli hamö töpö pii honipo salo, waeheta tö sãpa sinomoma. **Governo** töpönö, yanomami töpö pewö nomasokite!" Ñna töpö pi kuuma. **Governo** töpö simoma.

1999 inamatä naha **Governo** töpö simoma. **CCPY** tili töpö na. "Sanöma töpö uli pö ha kalipaloo!". Ñna töpö kuuma.

2000 inamatä naha **CCPY** tili töpö kalipalo paioma.

Deise hai, Cláudio hai, Bruce hai, Alcida hai, Carlo hai, ãna kili töpö hai ã **URIHI** töpö kupasoma. Surucucu hamö, Awaris hamö, Homoxi hamö, Parafuri hamö, Hakoma hamö, Haxiu hamö, Aratau hamö. ãna tö uli kui tö uli ha **FUNASA** töpö kalipalosomama, maaki, **FUNASA** töpönö **URIHI** töpö simöanömököma.

Hi inamatä na 34 **Distritos Sanitários Especiais Indígenas** töpö kupasoma. "Kolo tä, **FUNASA** töpönö **organizações indígenas** ai **indigenistas** töpö pasilipo pia salo!". ãna **FUNASA** töpö pi kuuma.

ã ka pi tä **convênio** tä hiloö? **FUNASA** töpö **organizações** töpö kokapalonö ã tö hai **convênio** tä hiloö.

Hisa ha, Awaris tö uli ha, **URIHI** töpö walokönö, ã tö uli peu hamö töpö huu seteke konö, koami tä totomaö, ulu töpö hute wapaö, töpö hiuhai, ami iö teaö. Amitosö simão, **helicóptero** simaö, **saúde** ã töpö simaö.

Ĩna tōpō kua sinomotima. Pölōsa takō, sai a takō. Ĩna tōpō kuantima. Ĩna tōpō kuanō, **geladeira** telo, wani tā telo, amati telo, ami iō möwi ĩ tō telo.

Ĩna tōpō kuanō, **URIHI** tōpōnō, wasu wasu tō loope mapamanōma. **URIHI** tōpōnō sanōma tōpōna tō ami ĩ iō möma thaō. Huki nō, wasu wasu tō na pamanōma. Ĩna kua tō, **URIHI** tōpōnō sanōma tōpōna waeheta tō saökama möma taō kukōma. Ĩnaha **URIHI** tōpō kuama.

URIHI tōpō kalipalo toita apo kutenō, **junho** pilipoma, 2002 inamatāna, tiko hamō **FUNASA** tōpōnō **URIHI** tōpō simoma.

Governo sōmōka komi hatō?

Ĩna **FUNASA** tōpō kuu kipili. "**Organização indígena ai indigenista** makō samakō pasilipo pia salo!". Ĩna a kuuma, mamaki tōpō pasilipomaama.

FUNASA tōpō pasilipomaama kutenō, **organizações** tōpō pewō amatosi hapaloma. **Governo** tōpōna.

2002 tä inamatä na Presidente Lula kupasoma. Brasília hamö , **organizações** töpö huuma. Töpö huunö, hiopö tö wösöma. **Saúde** pata töna.

2003 tö inama na, **Organizações** töpö huuta huuta motima. Hi töpö huu kõo, ai töpö huu kõo, ai töpö huu kõo. Ìna töpö huu pi kuatima. Waeheta tö säököpalönö, ÿ **Organizações** töpönö waeheta tä sîpa sinomoma. **FUNASA** töpö, **Ministério da Saúde** töpö. Ìna kili töpö sômöka komi kutenö, tä hini maama.

Jornal tö na, **FUNASA** töpö holisi kuuma. "**Organizações** makö sino kalipalo pi topa kule!". Ìna **FUNASA** töpö kuuma.

Fevereiro pilipomana, 2004 tö inamana, **Organizações** töpönö **FUNASA** töpö nakama. Ì kapi tä kalipalo wi tö ai pö kua? Ìna **FUNASA** töpö kuunö ÿ tä wösöma.

Huki, **FUNASA** töpö ÿ a koami tä sua pia salo. Amitosö ÿ a simö pia salo. **AIS** töpönö ÿ a pasilipo pia salo.

Governo pi motisoma ã tá

Abril pilipoma na **FUNASA** töpö kalipalo kõpö. Ìna **Governo** töpö pii kuuma. Önö kutenö, abril pilipoma na **URIHI** töpö kalipalo mapasopö! Ìna **Governo** töpö pi kuuma. Loopeepi **FUNASA** töpö kalipalo kõomapö! Opi, junho pilipoma naha, **FUNASA** töpö kalipalo kõomapö! Ìna **URIHI** töpö pi kuuma. Ìnö simö tö na, **Boa Vista** hamö, **Conselho Distrital** tö na samakö hapalo pö.

Tradutores: Clarisse Jabur (setänapösoma tä), Paulino (Polapiu tili tö) e Ribamar (Kalisi tili tö).

Revisores: Felipe e Chileno (Awaris tili tö pö)